

Pokus orijentacije hrvatskoga naroda još prije svršetka rata

U Beču je 12. ožujka 2012 održan znanstveni skup o dr. Ivi Pilaru i ideja ujedinjene Europe (*Dr. Ivo Pilar und die Idee eines vereinigten Europa*). Simpozij su organizirali Austrijsko Savezno ministarstvo znanosti i istraživanja te hrvatski Institut za društvena istraživanja „Ivo Pilar“ iz Zagreba.

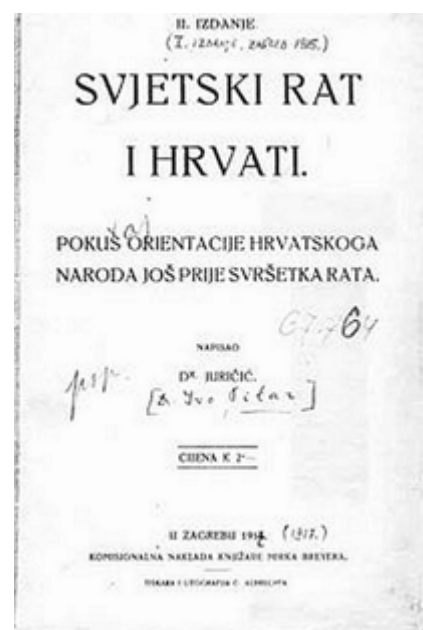
Dr. Ivo Pilar (Zagreb, 1874.-1933.), po struci pravnik i ekonomist (studirao u Beču i Parizu). Od početka 20. stoljeća do 1920. živi i radi u Bosni i Hercegovini (Sarajevo, Tuzla), potom do smrti u Zagrebu. Sudjelovao i u političkom životu: do jeseni 1918. zalagao se za održanje višenacionalne i multikulturne Habsburške Monarhije, ali pod uvjetom da se - u državno-političkom i nacionalno-političkom smislu reformira, o čemu je napisao nekoliko važnih programskih spisa. Iako nije bio član niti jedne znanstvene institucije, Pilar se ističe kao znanstvenik i publicist širokih interesa (umjetnost, povijest, sociologija, psihologija, demografija, politička geografija itd.). Najvažnija djela: studija Secesija (Zagreb 1898., kojom stječe "legitimaciju teoretičara modernizacije"), stručni rad o recepciji Općeg austrijskog građanskog zakonika u Bosni i Hercegovini (*Entwicklungsgang der Rezeption des Österreichischen ABG in Bosnien und Herzegowina...*, Wien, 1911.), opsežna studija *Die südslawische Frage und der Weltkrieg* (Beč, 1918., pod pseudonimom L. v. Südland), pionirski rad u hrvatskoj psihologiji (*Borba za vrijednost svoga "ja"*). *Pokus filozofije slavenskog individualizma*, Zagreb 1922.), političko-ekonomska studija *Immer wieder Serbien. Jugoslawiens Schicksalstunde* (Berlin, 1933., pod pseudonimom Florian Lichtrträger).

Ivo Pilar objavljuje jedan „*Pokus orijentacije hrvatskoga naroda još prije svršetka rata*“ (podnaslov). Brošura je objavljena 1915. godine u Zagrebu pod naslovom SVJETSKI RAT I HRVATI. Drugo izdanje izlazi već 1917. Na temelju usporedbe prvoga i drugoga izdanja, rekonstruirani tekst je objavljen u nakladi *Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar i Društva braće hrvatskog zmaja* 2014. u Zagrebu. Dr. Ivo Pilar je u ožujku 1915. završio s pisanjem brošure *Svjetski rat i Hrvati. Pokus orijentacije hrvatskoga naroda još prije svršetka rata*, koja je objavljena iste godine u Zagrebu u „komisionalnoj nakladi“ knjižare Mirka Breyera. Pilar je, nastojeći se zaštititi od javnih napadaja na svoju osobu, brošuru potpisao pseudonimom *Dr. Juričić*. Prikrivanje identiteta je uspjelo, o tome svjedoči i podatak da je u zagrebačkim *Novinama*, ono pripisano istaknutom pravaškom političaru frankovačke orijentacije dr. Franu Milobaru. Iako su se Pilarove tvrdnje, kako je Kraljevina Italija prijateljica Austro-Ugarske Monarhije (i Njemačke), pokazale u

potpunosti točnima državni je cenzor okljaštrio Pilarov izvorni tekst, prije nego što je dopustio njegovo tiskanje. 1917. kasnije više nisu postojali politički razlozi da Pilarova brošura i bude dostupna samo u cenzuriranom obliku. Naime, dijelovi teksta koji su cenzoru najviše smetali, Talijanski prijelaz u tabor sila Antatne, nakon potpisivanja Londonskoga ugovora, otvorio je put objavljivanju drugoga izdanja brošure *Svjetski rat i Hrvati*, ali još uvijek pod pseudonimom *Dr. Juričić*. Pilarovo strahovanje od negativne reakcije na njegova geopolitička promišljanja nisu bila bez utemeljenja.

Ivo Pilar se protivi izlasku Hrvata i iz jugoslavenske države. U novim je prilikama, početkom tridesetih godina XX. stoljeća, Pilar bio silno zaokupljen činjenicom da se Jugoslavija nalazi u teškoj i neprebrodivoj državnoj krizi, a da hrvatskomu narodu **nedostaje** intelektualno snažna, ideološki izgrađena i organizacijski jaka te stabilna stranačka struktura, koja bi u očekivanome predstojećem raspletu mogla preuzeti vlast i dovesti do osamostaljen-

ja i slobode Hrvatske. On podsjeća na to kako je za vrijeme svjetskog rata napisao dvije knjige, „...boreći se protiv ulaska Hrvata u državnu zajednicu sa Srbima. Zbog tih je knjiga »mnogo pretrpio«, ali mu je povijest dala za pravo, »jer veći dio Hrvata htio bi danas pošto poto iz države van«. No u ovom je trenutku to pogrješno. Štoviše, značilo bi katastrofu, jer bi rezultiralo gubitkom BiH te prepuštanjem znatnih dijelova hrvatskoga područja Italiji i Mađarskoj, pa bi preostali teritorij bio tako mali, a njegov geopolitički položaj nepovoljan do te mjere da se ne bi mogao održati. Slijedom toga bi tako oslabljena Hrvatska silom prilika bila pripojena nekoj od susjednih država — a svaka od njih jača je i stabilnija od Jugoslavije — čime bi Hrvati došli u još težu situaciju. Zbog toga se ne smije podleći emocijama i prepustiti masi da odlučuje o sudbini naroda. Strpljivom i promišljenom politikom Hrvati u postojećemu državnom okviru mogu ojačati svoj položaj, a ta žrtva u konačnici mora biti okrunjena uspjehom: »Ako bismo imali živaca i snage karaktera da još njeko vrijeme izdržimo u ovome državnom okviru, onda će neminovno nastupiti moment kada će svi prečanski krajevi automatski pasti nama u ruke i sve gore [...] navedene katastrofalne opasnosti se dati otkloniti«. Izričući te ocjene, Pilar se ne obazire na to što će naslovnici pisma misliti o njegovu oprežu u vrijeme kad Hrvatska kipi od borbenosti i revolucionarnog zanosa: »Mene su prije 1918. zvali pesimistom i u Beču i u Zagrebu. Ja sam ali zadržao pravo.«

Imati ili zadržati pravo nije dovoljna zaštita. Tako se njegova studija „Immer wieder Serbien“, izdana pod pseudonimom Florian Lichtträger (= lucifer) u Berlinu 1933., može biti povezana i s još uvijek nerazjašnjenom Pilarovom smrću. Naime, čim se knjiga pojavila, jugoslavenski je režim okružnicom zabranio njezino unošenje i prodaju u Kraljevini Jugoslaviji. Politički

motivirane diverzije u to vrijeme nisu bile rijetke. 30. srpnja 1933. je na koprivničkome željezničkom kolodvoru eksplodirao pakleni stroj koji je ubio jednog, a teško ranio dva policajca. Ovaj nemili događaj je postao sudbonosan za Pilara. Istragom je utvrđeno da su ustaški emigranti iz Mađarske poslali paket: »Bila je to po obliku tvrdo vezana knjiga, veličine od oko 500 stranica, zapakovana u prozirni papir, koji je opet bio omotan špagom. Kroz prozirni papir vidio se naštampan naslov te navodne knjige „Immer wieder Serbien“. Na omotnom papiru bila je napisana adresa: „Dragutin Bubanj, sudija Državnog suda za zaštitu države“. A moguće, jer se neposredno prije atentata razotkrio pravi identitet Floriana Lichtträgera, alias Ive Pilara, pisca knjige koja je poslužila za izvođenje jednog u nizu ustaških diverzija i sabotaža, da je i to u nekoj vezi s nejasnim okolnostima Pilarove smrti. Ustaški pokret (Mile Budak) je oštro osudio sadržaj Pilarove studije u kojoj on zahtjeva i predlaže: „izvojevanje najboljih mogućih uvjeta za život i razvitak cijeloga Hrvatskoga naroda te njegove slobode, cjelokupnosti i neovisnosti“. Kako bi se ta svrha ostvarila, potrebno je: izabrati „najpodesnije političke metode i najuspješniju taktiku«; prionuti okupljanju, organiziranju i podizanju »svih dijelova i svih staleža

Hrvatskoga Naroda, ma gdje se oni u svijetu nalazili“; politički odgajati narod za postizanje stranačke svrhe; provoditi smišljenu socijalnu politiku i socijalnu organizaciju uz podjelu rada na svim područjima narodnog života; pristupiti provođenju „jedne dobro promišljene državno pravne politike, koja će udovoljiti državnim potrebama Hrvatskoga Naroda kao jednoga od najstarijih državnih naroda u Europi“; promicati kulturnu politiku koja će otkrivati, obnavljati i suvremenim prilikama prilagođavati elemente starohrvatske kulture; na gospodarskom planu težiti tomu da sva hrvatska bogatstva dođu u hrvatske ruke, kako bi hrvatski narod izašao iz teške gospodarske krize; te, na koncu, intenzivirati rad i inicijativu na svim područjima narodnoga života, a napose na ostvarenju naznačenih ciljeva...¹

Pod najpodesnijem metodama Pilar, prvi predsjednik Vegetarijanskog društva u Zagrebu sigurno nije podrazumijevao, rat, nasilje ili politički ekstremizam. Ovi ciljevi su kod Pilara neposredni odgovor na probleme ustroja hrvatskoga društva i ne postojanja kulturnog, socijalnog i gospodarskog programa u političkih stranaka pred Svjetski rat, a kako to Pilar navodi već u prvom poglavlju *Svjetski rat i Hrvati*. Njegov *Pokus orientacije hrvatskoga naroda još prije svršetka rata* nije urodio željenim rezultatom. Zahtjevi koje on postavlja prije 100 godina još uvijek su neispunjeni. Tekst iz 1915. je aktualan. „Naše kulturno, gospodarski i socijalno nepovoljno stanje ne da se već promijeniti preko noći, ... Taj nepovoljan moment moramo već uzeti mirno na leđa i u zgodni moment, pozvati na odgovornost one političke faktore koji su ih skrivili, tj. hrvatske političke stranke.“

Ivica Košak

¹ usp. T. Jonjić: Politički pogledi dr. Ive Pilara 1918.—1933. u PILAR - časopis za društvene i humanističke studije / Godište V. (2010.), br. 9(1)